

Idrætsopfattelsen, et foranderligt fænomen: Om faglighed, tværfaglighed og et skridt til

Henning Eichberg

Center for Forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfund, Syddansk Universitet

Publicerad på Internet, www.idrottsforum.org (ISSN 1652-7224) 2006-04-12

Copyright © Henning Eichberg 2006. All rights reserved. Except for the quotation of short passages for the purposes of criticism and review, no part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the author.

”Tiger – drage – tiger – drage – sneleoparden viser sine kløer – tiger – drage – at afvise aben – tiger – drage...” Eleverne, overvejende ældre, følger tai chi-læreren flydende bevægelser. Dyrenes navne danner en mumlende baggrund i skolens gymnastiksal. Det kan også gå helt uden ord, og så formidles bevægelsernes koreografi fra læreren til eleverne i fuldkommen tavshed. Kontakten er der gennem øjnene – men mere end dette: gennem indlevelse, fælles rytme og energi. Efterligningen foregår fra krop til krop.

Er vi her med tai chi i idrættens verden? Har denne aktivitet – betydningsfuld og udbredt især blandt ældre – et sted i vores faglighed som idrætsforskning?¹

Indgangen kunne også være en dansescene – høj rockmusik og ”Blues Brothers” på en idrætshøjskole. Folk øver sig i groteske gang- og springarter – sved, latter og grin...

Eller en fangeleg. Børn løber efter hinanden: Du kan ikke fange mig! Dør de traditionelle bevægelseslege, og skal de gennem pædagogisk indsats revitaliseres – eller leger børnene bare af sig selv og på deres egne præmisser...?

Eller pigers ridetur på hest: Denne pigekultur er i idrætsdiskursen normalt blevet overset, men den dominerer kvantitativt klart ridning som breddeidræt. Kropslig dialog med dyret – med en markant kønsmæssig ubalance...

Det er nogle billeder fra det civile samfunds bevægelseskultur. De rejser spørgsmålet om, hvad der er idrættens faglighed. Hvor går dens grænser? Og hjælper tværfagligheden os ud af definitions- og forståelsesproblemerne?

¹ Spørgsmålet minder mig om en begivenhed fra den tid, da orientalske meditative praktikker i begyndelsen af 1980'erne kom til Institut for Idræt på Odense Universitet. Dengang spurgte en kollega mig lidt bekymret: ”Kunne du ikke godt vejlede dette? – vi føler ikke rigtigt, at det er os med den her gule bølge.” Idrætsforskningen var udfordret af nye praksisformer – som siden er veletableret i vores bevægelseskultur.

I. Faglighedens historie

Fagligheden i idrættens felt har sin historie. Den er kompleks, men struktureret. Lad os prøve at rekonstruere den.

Idrættens afkobling fra festen

Det første skridt hen mod idrættens fagliggørelse skete, da idrætten i det tidlige moderne industrisamfund blev afkoblet fra festen.

Idrættshistorie før 1800-tallet er festhistorie. Dette er noget, som den moderne idrætshistoriker overser, når han på en kreativ-konstruktiv måde kobler de rige kilder fra festens idræt sammen med enkelte iagttagelser fra børneleg, krigstræning, sundhedspraktikker og visse kropslige færdighedsøvelser, som havde helt forskellige steder i samfundslivet. Festhistorien blev omdefinert for at konstruere en overordnet ”idrættens historie”, som går igennem helt fra arkaiske tider til nutiden. Denne syntetiske faglighed og dens historiske linie er en problematisk konstruktion: Nutidens forhold projiceres tilbage til fortiden.

Den moderne sport begynder omkring 1800 med en samfundsmæssig forskydning fra fest til faglighed. Før var der festhistorie – siden har vi idrættshistorie. Forandringen hænger sammen med en bestemt produktionsmåde, der i samfundet slår igennem.

I dag dyrker vi ikke festhistorie, festpsykologi eller festfysiologi, men det er idrættshistorie, idrættetspsykologi og idrættetsfysiologi, som har udfoldet sig som organiserede videnskabsfagligheder. Det er ikke selvfølgelig, men vækker eftertanke.

Gymnastikkens og sportens fagligheder

Idrættens nye faglighed fulgte fra industrikulturens start en dobbelt spor: gymnastik og sport. Det gælder Danmark liger som Norge, Tyskland og andre lande, men også klassiske sportslande som England og Frankrig. Fra den anglo-amerikanske verden kender vi den dobbelte formel *Sport & Physical Education*. Ved nærmere betragtning drejer det sig om to forskellige fagligheder.

Eksempel Norge: Her begyndte idrættens organisering med den breddeorienterede *Centralforening for Udbredelse af Legemsøvelser og Våbenbrug* (1861) – som blev fulgt af den mere eliteorienterede *Norges Riksforbund for Idræt* (1910). Den førstnævnte linie af norsk idræt betonedede alsidighed, idrættens nytteværdi (folkehelse etc.), breddeorientering, det nationale og amatørismen. Den havde rødder i tysk gymnastik, overførte senere grundprincipperne til mellemkrigstidens ”røde” arbejderidræt og lever den dag i dag videre i NIF’s regionale struktur, i idrætsskredsene. Den anden linie betonedede specialisering, idrættens egenverdi, eliteorientering, det internationale og professionalismen. Den havde sine rødder i engelsk sport og den borgerlige sportsorganisation og finder nu til dags sit udtryk i Norges Olympiske Komite og i specialforbundene. Sagt på norsk: *alidrett* vs. *særidrett*.

De norske forhold illustrerer, at de to linier, der fører fra gymnastik til DGI og fra sport til DIF, ikke er noget specielt dansk. I Tyskland fik kampen mellem de to linier en speciel skarphed, som kamp mellem *Turnen* og *Sport*. Den førte i mellemkrigstiden til den såkaldte *reinliche Scheidung* mellem turngymnastikken og sporten, en specielt tilspidset kulturkamp med nationalistiske undertoner. Skønt dette kun blev en episode – især efter nazismens diskreditering af turngymnastikkens nationalisme – genopstod spændingsforholdet senere og

indtil den dag i dag i nye former. F.eks. i 1960/70ernes nymarxistiske sportskritik, senere i ”den alternative bevægelseskultur” og i pædagogiske reformstrømninger.

De to linier i den moderne idræts faglighed kan fortolkes ud fra mere grundlæggende samfundsmæssige konfigurationer. Man kan se idræt som reproduktion – eller som en produktionsform. Gymnastik og legemsøvelser kan på den ene side forstås som søgen efter balance mod produktionslivets ensidighed, dvs. som individuel reproduktion, og samtidig som indlæring i skolen, altså som samfundsmæssig reproduktion. På den anden side kan sport forstås som en vej at producere resultater og data, c g s og points, altså som en slags produktion. Denne opdeling hænger tæt sammen med industrisamfundets produktionsmønstre.

De to linier i den moderne idræts faglighed har udviklet forskellige forhold til vidensdannelsen. Billedet er ikke enkelt, ikke naturvidenskaber her og kulturvidenskaber dér. Gymnastikken har f.eks. fra starten haft et tæt forhold til historie og pædagogik på den ene side – og til fysiologi på den anden. Sporten var langt mere videnskabsfjern, inden den efterhånden affødte biomekaniske og psykologiske forskningsinteresser.

De indledende nævnte fænomener fra bevægelseskulturen – tai chi, nyfolkelig dans, leg, ridning – kan ikke på en tilstrækkelig måde beskrives med disse produktive eller reproduktive kategorier. De er hverken sport eller gymnastik. Men de er dele af bevægelseskulturel og idrætslig praksis, som vi er nødt til forskningsmæssigt at tage os af.

Idrættens disciplinopdeling

Inden for sporten skete der en yderligere mangfoldiggørelse af fagligheder gennem idrættens disciplinopdeling. Fodbold, gymnastik, atletik, badminton... hver aktivitet udviklede sine egne nationale og internationale organiseringsniveauer, turneringshierarkier, facilitetskrav, teknologier, tidsskrifter, ideologier...

Det kan også gøre sig gældende på vidensplanet, hvor man f.eks. i det britiske område ser en specialiseret fodboldforskning udforme sig. Fodboldsociologi og fodboldhistorie tenderer til egne organisations- og publikationsformer. De går deres egen vej over for de tilsvarende idrætssociologiske og idrætshistoriske fagligheder – og er udsat for kritik om at være fanget i insidernes og nørdernes viden.

Må vi så i fremtiden regne med specialiseringer som gymnastikhistorie, tennispsykologi, håndboldsociologi eller golfgeografi?

I hvert fald træder her videnskaben ind i billedet. Idrættens faglighed mødtes med en anden faglighed, med en anden tradition for opdeling og dannelse af separate hierarkier – den akademiske faglighed.

Akademiske disciplinopdelinger

I første omgang blev det den akademiske disciplinopdeling, der bestemte idrætsfagets etablering. Idrætsforskningens akademiske faglighed og disciplinære udvikling i Danmark var i lang tid underlagt anatomi og fysiologi. Det var som naturvidenskab, at faget i første omgang blev etableret på universitetet, nærmere bestemt på Københavns Universitet i 1909. Og som naturvidenskabeligt fag opnåede dansk idrætsforskning international berømmelse.

Den naturvidenskabelige tilgang kom imidlertid snart i et spændingsforhold til pædagogisk praksis, som var organiseret omkring *Statens Gymnastikinstitut*. Det førte i mellemkrigstiden til dramatiske indholds- og personopgør og affødte vedvarende institutionelle

spændinger, hvor universitetets *August-Krogh-Institut* stod overfor *Danmarks Højskole for Legemsøvelser* (DHL), det tidligere *Statens Gymnastikinstitut*. Konflikten blev personificeret gennem gymnastikpædagogen K.A. Knudsen på den ene side og fysiologen Johannes Lindhard på den anden.

Den akademiske faglighedskonflikt lagte sig altså tæt op ad de to linier i idrættens faglighedsudvikling, uden dog at være identisk med denne. Konflikter inden for gymnastikken mellem gymnastik/legemsøvelser og sport/idræt blev på en kompleks måde oversat til spændingsforhold mellem naturvidenskab og pædagogik, mellem scientistisk og en humanistisk tilgang.

Bindestregsvidenskaber

Fra omkring 1980 kom idræthistorikere og idrætssociologer ind i billedet, først på Odense Universitet. Senere trådte akademiske idrætspsykologer og idrætspædagoger ind i arenaen. Med modervidenskaberne historie, sociologi, psykologi og pædagogik i ryggen tenderede disse deldiscipliner til at danne deres egne fagspecifikke organisations- og publikations-sammenhænge, lige som det sker i andre lande og internationalt. Først udkom *Idrætshistorisk Årbog* (1985), herefter *Sport & Psyke* (1992), *Sportsmedicin* (1997) og så *Idrætspædagogisk Årbog* (2002). Idrætsmedicin er gået sin egen vej, uden ret mange berøringsflader med de humanistisk-samfundsvidenskabelige områder. På internationalt plan er desuden idrætsfilosofi efterhånden blevet et vigtigt område (skønt kontroversen går mellem idrætsfilosofi som videnskab eller som overvidenskab, art of arts). Mens idrætsgeografi og idrætslitteraturvidenskab hidtil er forblevet marginale, er idrætsmanagement, idrætsøkonomi og idrætsjura politisk mere og mere efterspurgt.

Dermed opstår en stor stribe af bindestregsfagligheder. Hver af dem har sine separate organisationer, hierarkier, kongresser, tidsskrifter... Alle har deres egne fagspecifikke former for fordybelse og metodologisk problematisering.

Hermed rejser der sig indbyrdes kommunikationsproblemer af ny art. Idræthistorikere og -fysiologer kan, som erfaringen viser, godt sidde i det samme institut, mødes i *Kulturministeriets Udvalg for Idrætsforskning* (KIF) og hygge sig ved fælles fest. Men når det kommer til stykket, kan de næppe eller slet ikke tale fagligt sammen. De har et fælles emne, men mangler et fælles sprog og fælles forestillinger om metodologisk stringens. Her har man et kommunikationsproblem – og mere end det.²

Overfor denne problematik skal man imidlertid ikke undervurdere den rolle, som en fælles, emotionel interesse i et bestemt emne kan have for forskningen. Når kærligheden driver værket... kærlighed til idræt... Der ligger en bestemt identifikation mellem forskeren og dens forskningsobjekt til grunde. Men kærlighed er ikke kun og ikke altid en god rådgiver til analytisk forskning.

Den disciplinbestemte opdeling, som opsplitter emnet idræt, kan idrættens følelsesfællesskab i videnskabs-*community* godt leve med. Men den udgør bestemt et problem for iagttagere udefra, som vil bruge den akademiske viden til bestemte formål. Altså ikke mindst til politiske formål, som man bestiller forskning for. Den akademiske opdeling går nemlig på tværs af sammenhængende problemstillinger, som folk brænder for eller som politikere vil ”løse” – her ”idræt” – og bliver til specialiserede methodediskurser om sagens

2 C. P. Snow vakte i 1956/59 med først en artikel og så en opsigtsvækkende forelæsning international debat om *The two cultures* – se Kreuzer, Helmut 1969 (Hrsg.): *Literarische und naturwissenschaftliche Intelligenz - Dialog über die "zwei Kulturen"*. Stuttgart: Klett. 2. udgave 1987.

fysiologiske, historiske, psykologiske etc. sider. Uanset hvordan man nærmer sig emnet: Idrætsfaget er, når det kommer til stykket, netop ikke ét fag.

Disciplinopdelingen problematik viser sig ikke mindst ved spørgsmålet om, hvilket fakultet man skal tilordne sig. På Syddansk Universitet i Odense ligger idræt under det sundhedsvidenskabelige fakultet, på Københavns Universitet under det naturvidenskabelige. I Tyskland sorterer idræt snarere under pædagogisk-humanistisk-samfundsvidenskabelige fakulteter. At man i Jyväskylä har et helt idrætsfakultet, og at der i Norge og Sverige er hele idræts-”universiteter” på vej, løser ikke problemerne, der følger med den akademiske disciplinopdeling.

II. Tværfaglighed

Videnskabens stræben efter faglighed mødte for nogle år siden et modspil, som fik navnet tværfaglighed. Søgen efter tværfagligheden har flere rødder, hvoraf der skal nævnes tre især: kulturkamp, subjektivitet og magtens politik.

Kulturkamp

Tværfagligheden var i 1970’erne et modtræk mod den ”borgerlige videnskab”. Impulsen kom fra det civile samfund og dets oprørske bevægelser. Kritikken vendte sig mod ”fag-idioten”. Den snævre faglige specialist stod, sådan blev det betragtet, hjælpeløst over for magtens diktat. Der skulle kulturkamp til for at sætte faglig viden i et bredere perspektiv. ”Fagidioten” skulle bekæmpes – eller vækkes. Flade strukturer... riv hierarkierne ned...

Tværfagligheden – dog med en bestemt samfundskritik som fællesnævner – blev betragtet som en vej til denne kulturelle fornyelse og bevidstgørelse.

Subjektivitet og idrættens bredere indhold

Dybere ned i subjektiviteten gik den forståelse af tværfagligheden, der hævde rødder i kærligheden til idrætten. Også dette har sin rødder i det civile samfund. Følelsesmæssigt engagement driver, som nævnt, værket for mange videnskabsfolk i området. Først er der praksis, så følger den akademiske refleksion og bearbejdelse. I praksis og oplevelse hænger verden sammen, derefter bliver den delt op og analyseret.

Men selve praksis er også underlagt forandringer. Idrættens praksis blev i 1960-80’erne udvidet og differentieret. Tai chi, ridning, dans, lege, skateboard, friluftsliv... – hvad er idræt, og hvor er dens grænser? Den nye problemstilling fandt udtryk i et bredere idrætsbegreb.

Bogen ”Idrættens tredje vej” (1994) lagde f.eks. op til en bredere definition end den etablerede ”sport plus gymnastik”: Idræt er

- en *krops- og bevægelsesaktivitet*, der (på linie med sporten) sigter på
- *præstation*, dvs. resultater, som produceres overvejende ved
- *konkurrencer* i et hierarkisk organisationssystem. Resultaterne opnås gennem
- *træning* af en vis kontinuitet, intensitet og rationalitet. Derfor kræver idrætten en vis
- *specialisering* i bestemte afgrænsede sportsgrene.

Desuden er idræt (på linie med gymnastikken)

- en *regelmæssig* fysisk anstrengelse,
- der sigter på individets *sundhed og fitness*.

Men der er mere subjektivitet og ”folkelighed” i idrætten. Idræt består af bevægelsesformer, der

- frembringer *kropserfaring* – både i forhold til miljøet, til gruppen og til sig selv,
- hvor der lægges vægt på den kropslige *dialog* mellem mennesker – og mellem menneske og miljø,
- og som indgår i *festen* og i fællesskabets *identitetsdannelse*.

Det brede idrætsbegreb – også kaldt ”kropskultur” – gik således på tværs af idrættens moderne delfagligheder. Og det lagte op til en tværfaglig akademisk bearbejdelse.

Udvidelsen åbnede desuden for at inddrage fænomener som dem, der indgangsvist er blevet nævnt – dans og leg, meditatív bevægelse og friluftsliv...

Magtens videnspolitik

Kulturministeriets Udvalg for Idrætsforskning, som har samlet os her, belyser disse forhold på vejen hen mod tværfagligheden. Udvalget havde et dobbelt udgangspunkt. I det, som i sin tid hed *Idrættens Forskningsråd*, var det kærlighed til idrætten, der i første omgang drev værket hen mod forskningen.³ Snart kom organisationsinteresser ind i billedet, først fra DIF, senere også fra DGI og Firmaidræt. Og så blev ”Idrættens” forskningsråd til ”Kulturministeriets” udvalg, ”nedsat af ministeren”.

Mere betydningsfuld blev i det længere løb altså den praksisforståelse, som magten lagte ind i sagen. Magten afkrævede forskningen ”samfundsmæssig relevans” og lagde dermed op til projekt- og fokusforskning: Vi vil vide noget om selve konkrete sagen (her: idræt) og ikke om metodologiske mellemregninger.

Magtens interesser i samfundsmæssig praksis – og de derfra afledte professionaliseringer og uddannelser – sætter bestemte emner på dagsordenen, som kræver en bearbejdelse på tværs af de metoder, der har etableret sig på universiteterne. Efterspørgslen kommer både fra det offentlige og fra de store organisationer – og mere og mere fra markedet.

Det er praksissens emner og deres politiske betydning, der har sat gang i den tværviden-skabelige *projektforskning*, som siden har udviklet sig på en vis afstand til den traditionelle akademiske disciplinopdeling. ”Idræt” har været et sådant praksis-emne, som i takt med velfærdssamfundets udvikling i 1970’erne trak ny politisk opmærksomhed til sig – og penge, herunder forskningspenge. Dette førte til etableringen af *IdrætsForsk*.⁴ Snart blev idrætsinstitutter, som også omfattede samfunds- og humanvidenskabelig forskning, opbygget på universiteter, først i Odense, senere i København og senest i Århus.

I den senere tid har man set et væld af andre emner storme frem og etablere nye syntetiske tværfaglighedsforsøg. Det sker med medieforskning, datalogi, miljø- og naturforskning, ungdomsforskning, ældreforskning og andre. Det paradoksale er, at tværfagligheden begrunder nye fagligheder. Inden for idrætsfaget er dopingforskningen det nyeste skud på træet.

3 Fra min egen deltagelse i rådet i 1989-93 husker jeg især Emanuel Rose, som satte ansigt på denne hengivenhed til idrætten – knyttet til en anekdotisk vidensform. Han formåede at give denne begejstring videre til en følgende generation, til bl.a. Ejgil Jespersen.

4 *IdrætsForsk* blev oprettet i 1975 på Gerlev og fik bevilling fra Kulturministeriet siden 1979. Institutet regnedes i første omgang som ”projekt”, senere som kulturforskningsinstitut (IFO) og er i 2004 blevet et universitær forskningscenter (CISC).

Medicin, psykologi og sociologi/statskundskab har tidligere været ud for lignende problemer – med hhv. lægekunsten, psykoterapi og administration som praktiske referenceområder. Disse ”tværfaglige fag” har efterhånden etableret sig som selvstændige fakulteter eller institutter således, at de i dag opfattes som ”discipliner”.

Det specielle ved ”faget” idræt er imidlertid, at naturvidenskab og humanvidenskab her mødes. Men det kan være nyttigt at være opmærksom på medicinens spændvidde, som rækker helt fra urologi og kirurgi på den ene side til socialmedicin og medicinhistorie på den anden.

Man har også forsøgt at imødekomme de nye krav af praksisorienteret vidensdannelse gennem *sektorforskningen*.⁵

I anden form gjorde ekstern interesse i bestemte fokusområder sig også gældende i tendensen til at oprette *universitare centre*, som skal samle forskellige faglige tråde omkring bestemte emner. Forskningscentrene ligger typisk under en bestemt fakultet, men kan overskride fakultetets faglige begrænsninger. Så længe man blev ved med mekanisk syntetisk at opsamle elementer fra de enkelte discipliner, forblev udbyttet imidlertid ret begrænset. Der skal mere til.

Positivt har i hvert fald været mødet mellem personer og mellem forskellige fagligheder. At folk mødtes og på tværs lærte fra hinanden.

Organisationspolitiske interesser

Et dilemma er imidlertid, at civilsamfundsmæssig praksis ikke umiddelbart kan stille krav til teori og forskning. Praksissens krav formidles, og denne formidling sker dels gennem de store organisationer, dels – og først og fremmest – gennem politisk-administrative organer, altså gennem det offentlige.⁶ I stigende grad trækker også markedets kommercielle kræfter i retningen af ny projektforskning. Der er i hvert fald sammenhæng mellem praksisrelevanskrav og magtforhold.

Det offentlige og det kommercielle mødes i kritikken af den akademiske fagligheds ”traditionalisme”. Statens og markedets aktører har svært ved at se pointerne i den meto- diske forsigtighed, som driver det akademiske metodeapparat frem. Deres modargument er ”praksis”. Men de offentlige og kommercielle aktører er kun fortolkere af praksis, ikke udtryk for ”praksis selv”. De følger deres egne interesser og logikker.

Denne logik udmønter sig ofte i forsøg til at underlægge forskningen bestemte organisationspolitiske interesser. Det er et gennemgående mønster i både national og international idrætsforskning, at forskningen er tæt tilknyttet idrættens organisationer. Det internationale olympiske system – IOC og dets voksende netværk – korrumpere idrætsforskningen gennem sin finansiering af pompøse kongresser, ukritiske publikationer og neofeudale ærespriser. I Tyskland klager forskere over den klamme hånd, som enhedsorganisationen *Deutscher Sportbund* (DSB) i samspil med staten har lagt på forskningen. Fra andre lande med monopolistisk idrætsorganisering hører man lignende.

5 IdrætsForsk/CISC har været fristet til at forstå sig selv som sektorforskningsinstitut, men har aldrig identificeret sig med denne institutionsform. Alligevel er det ingen hemmelighed, at IdrætsForsk på en vis måde har fungeret som en sektorforskningsinstitut, og CISC fortsætter en vis sektororientering.

6 For IdrætsForsks vedkommende var det kulturministeriet og andre ministerielle aftagere.

Herhjemme har vi erfaringer med DIF og DGI, som ikke er helt så problematiske, men heller ikke kun beroligende.⁷

Magten støtter forskning, magten kanaliserer forskning, og magten tager penge fra forskning, som ikke er ”brugbar”. I dag specificeres brugbarheden under overskriften ”natur (forstået som naturvidenskab), teknik, samfund”.

Magtens nye anvendelighedskrav har ført til en illusionær omgang med forskning og til en efterhånden uoverskuelig underskov af overfladiske såkaldte *analyseformer*. Der er sket en opblomstring af consulting-viden, management-jargon, ”kompetence”-snak og politisk-propagandistisk fup-forskning. Til syvende og sidst tjener de hverken forskningen eller det offentlige eller markedet.

Eller som en mand fra idrættens og højskolens verden engang i et tænksomt øjeblik har tilspidset det: Vi har for mange undersøgelser – og for lidt forskning.

Tværfaglighedens krise

Alt dette er en baggrund for tværfaglighedens aktuelle krise. Vi kan vende tilbage til de tre nævnte vækstbetingelser for tværfagligheden. Forholdet mellem det offentlige og det civile samfund er forandret – og forholdet mellem magt og kærlighed:

Kulturkampen fra 1970’erne hører i dag fortiden til. Eller den er forskudt et andet sted. ”Fagidiotien” lever og har det godt – og er ligefrem magtens yndlingsfigur.

Subjektiviteten har fortsat sin betydning, men det ser ud, som om den ikke længere så entydigt retter sig på idrætten og dens tværfaglighed. F.eks. ser sundhedens tværfaglighed – idræt, motion, fysisk aktivitet og forebyggelse – anderledes ud end tværfagligheden omkring idræt som idræt. Og igen noget andet er den kulturelle tværfaglighed omkring idræt, kultur, folkeoplysning og demokrati. Det er ikke længere så klart, hvor idrætssubjektivitetens identitet ligger.

Magtens politiske pres fortsætter imens og bliver forstærket, men fremkalder måske netop derfor kritiske reaktioner. Organisationer og ministre skal ikke bestemme over forskningsindhold.

Ud fra denne krise kan man forstå visse tendenser i 1990erne og frem, som trækker tilbage til fagligheden. Forskere søgte tilbage til deres gamle disciplinbestemte akademiske faglighed, til modervidenskaben. Denne type nytraditionalisme har man bl.a. set blandt idrætshistorikere, som har trukket sig tilbage fra samfunds- og kulturteoretiske spørgsmål til Historien (med stort H) og søger deres identitet i snæver kildekritik, person- og institutionshistorie. Også meriteringsønsker spiller ind her. Som idrætspsykolog er man fristet til at søge tilbage til akademisk Psykologi og som idrætssociolog tilbage til Sociologien.

Flugtforsøgene er forståelige, ikke kun på grund af status- og meriteringsfordelene. ”Idræt” har stadigvæk lavstatus, og ”anvendt” forskning har negative undertoner i den akademiske hierarki-verden.

Der er også indholdsmæssige grunde den ny-faglige drejning: Modervidenskaberne er og forbliver metodisk og substantielt frugtbare. Det er her, hvor væsentlige dele af fordybelse og grundforskning foregår. Alligevel løser den nævnte flugtbewægelse – i bedste

7 Kulturministerens forsøg i 2003 om at erstatte den kritiske idrætsforskning på IdrætsForsk/IFO gennem en analyseinstitut under ministeriet – i samspil med DIF, som truede med at oprette et eget forskningsinstitut – kan ses i denne sammenhæng. At *Idrættens Analyseinstitut* siden har angrebet opgaven på en anderledes selvstændig og journalistisk måde, er en anden sag. Den vidner snarere om det civile samfunds styrke herhjemme.

tilfælde – kun enkeltpersoners problemer, men ikke den overordnede forskningspolitiske problematik.

Det kan igen faget idræts historie vise. Hvad er ”det historiske” i grunden?

Det historiske har sin kerne i den ”generelle historie”, er der nogle der siger. Men en ”generel” historie findes ikke, den er en konstruktion fra tidligere forskergenerationer, som har identificeret ”det generelle” med politikhistorie (og især den nationalpolitiske opgangshistorie). Men nu kan kropshistorie, teknologihistorie, psykohistorie, kønshistorie og andre former for historisk antropologi gøre krav til at være langt mere ”generelle”.

Mænd laver historie, siger andre historikere (og peger på Niels Bukh). Og der er visse tendenser til at vende tilbage til begivenhedshistorien. Men historien har undervejs lært alt for meget om strukturer og processer for at kunne glemme det hele.

Og så kan man udpege kildekritikken som kernen, som historikerens egentlige metodologiske særkende. Men det kan være langt mere givende at pege på forandringen som kerne af det historiske. Historicitet betyder at tage højde for de kulturelle og samfundsmæssige, psykiske og kropskulturelle forandringer, der præger menneskenes liv.

Vil man altså undgå nyfaglighedens reaktionære konnotationer, må der ske noget andet end en gentagelse af et bestemt fags ”traditioner”.

I hvert fald er videnskabernes vej ikke en lineær bevægelse fra faglighed til tværfaglighed – og så er det slut med historien. Der er også bølger, der ruller tilbage – og ellers er vi nødt til at kigge længere ud, hen over faglighed og tværfaglighed.

Overfaglighed?

I sammenhæng med faglighedens og tværfaglighedens krise kan man forstå tidens famlen efter en slags overfaglighed, som søges i filosofien. Der må eksistere noget overordnet – derfor griber man til systemtænkning (Luhmann), til den kommunikative fornuft (Habermas), til ’selv-identitet’ og individualisering (Giddens, Beck).

Problemet med de ”overfaglige” ansatser er, at de forbliver abstrakte, hvis de ikke konkret forholder sig til kultur (som kulturer). Hvis de undgår mødet med *otherness*.

”Kultur” forudsætter ”andre” kulturer. ”Min praksis” møder ”den anden” praksis. Og mere end dette: Den ene praksis bliver først genkendelig i belysning af den anden praksis. ”Den anden” har Martin Buber og Emmanuel Levinas formuleret i alternative filosofier. Det gælder ikke kun for den individuelle eksistens, men også for den kulturelle *otherness* (som Peter Sloterdijk har tematiseret).

Man kan altså ikke sige noget om kultur, uden at forske i *mindst én anden kultur*. Man kan ikke sige noget om samfundet som sådan, uden empirisk og komparativt at bevæge sig i andre samfund.

Dette empiriske kendskab opnår man for resten ikke gennem spørgeskemaer om 20 eller 100 andre lande, men gennem forskning i det partikulære. Gennem fordybelse i to, tre, måske fire cases.

Derfor: Lad os glemme alle de ”store teorier”, som ikke bygger på dybere viden om mindst én anden kultur. Glem Hegel, Heidegger og Habermas, som kun kendte Preussen-Tyskland. Glem almenhederne om Verdensånden, Fornuften (med stort F), Eksistensen, Evolutionen, Kommunikationen, Individualiseringen, Globaliseringen – hvis de ikke bygger på viden om konkrete menneskers kroppe og bevægelser i deres forskellighed. Altså om kommunikationer i flertal, om individualiseringer i flertal...

En anderledes tilgang kunne man finde hos vor tids store *Menschenwissenschaftler*. Norbert Elias satte fokus på den tidlig-moderne Frankrigs statsdannelse – og nutiden, og han undersøgte den moderne preussisk-tyske duelkultur – og helt andre samfund. Michel Foucault bevægede sig ud i renæssancen og barokkens ’klassisk tidsalder’ for at belyse den moderne panoptiske kontrolkultur. Pierre Bourdieu begyndte hos Algeriets kabyler, før han havnede i studier om Paris og Frankrig. Disse teoridannelser kan alle kritiseres, men de havde forudsætninger i det komparative.

Vi skal heller ikke overse, at netop filosoffer, der står idræt og dans nær, har rejst det velbegrundede spørgsmål, om vi virkelig har behov for en idrætsfilosofi.⁸ Denne epistemologiske skepticisme over for filosofiens ”højere” vidensformer fortjener nøjere opmærksomhed.

III. Underfaglighed? Om praksisvidenskab

Måske er der noget at hente ikke først og fremmest ”deroppe”, men ”nedenunder” vores moderne faglighed. Her er et udspil.

At tænke praksis: bevægelse

Hvad er vores fagligheds basis, vores videns og vores menneskelige eksistens’ basis? – kan vi spørge. Det er praksis. Praksis er kropslig, mellemmenneskelig bevægelse – som tai chis bevægelsesmeditation, kamp, dans, leg, ridning, fest, friluftsliv...

Nedenunder vores fagligheder er der et lag, der udfordrer os til en *humanistisk praksisvidenskab* – eller det som Norbert Elias kaldte *Menschenwissenschaft*.

Men så begynder slagsmål: Hvordan definerer vi, og hvem definerer, hvad menneskenes basale eksistens er? Hvad praksis er, og hvordan praksis-teori-forhold ser ud? Her går der ikke mindst ”klasse” i vores viden, hvor eliter står over for folket. Epistemologien – viden om vidensdannelsen – kan ikke gå uden om menneskenes livsform, smag og habituskonflikter (Bourdieu) og altså social klasse.⁹

At tænke menneskets mellemværen

Gennem praksis hænger ”mennesket”, det abstrakte individ, sammen med andre mennesker. Mennesket er ikke alene i verden. Mennesket er et med-menneske og mellem-menneske. Her kommer vi fra abstrakt humanisme (som taler om ”det enkelte individ”) til den levende *mellehumanisme*. ”Mennesket er mennesket med mennesket” (Martin Buber).

Kropsforskning er således forskning om menneskenes *mellemkropslighed*. Og den mellemkropslige dimension kommer til udtryk i bevægelsen som noget, der foregår mellem krop og krop.

8 McFee, Graham 1998: “Are there philosophical issues with respect to sport (other than ethical ones)?” In: Mike J. McNamee & S. Jim Parry (eds.): *Ethics and Sports*. London & New York: Spoon, 3-18. Se også Kosiewicz, Jerzy 2005: “Sport in the reflection of philosophy.” In: *Research Yearbook, Studies in Physical Education and Sport*. Gdansk: Jędrzej Sniadecki Academy of Physical Education, 11: 109-120.

9 Her kan man også referere til mange forsøg og videnskaps eksperimenter, som man har kaldt barfodsforskning, folkelig forskning (antologi Riiskjær), hverdagskulturforskning, aktionsforskning, situationisme (Asger Jorn), mesterlærens pædagogik (Ejgil Jespersen), anerkendelse af informel og nonformel dannelse (IASFA), fremtidsværksteder (RUC), Learning Lab...

At tænke modsætninger

Hvis vi slås om underfaglighedens indhold og veje, så er vi måske tæt ved kernen af den anden kvalitet, som vi leder efter – efter den gamle faglighed og tværfaglighed.

Faglighed var: at opdele. Tværfaglighed var: at forsones. Naivt sagt: lad os bare snakke sammen, så går det nok. Underfaglighed er, hvor vi bliver uenige – helt principielt.

Underfaglighed er et sted for *kulturkamp*.

Nedenunder fagligheden ligger der nemlig modsætningsforhold i praksis. Dem nærmer vi os ad dialektiske veje, gennem ikke-hierarkisk tænkning, gennem det at tænke modsigelses.

Der er ikke kun én idræt. Og taler man om ”idrætten”, er det ikke forskningen, der taler.

Metodebevidsthed og metodekritik er en måde at fastholde eller nyudvikle konflikten.

Den kan som sagt godt hænge sammen med klassekamp, med habituskonflikt og uforenelighed mellem forskellige livsformer.

Jeg er vokset op med epistemologiens differentiering mellem tre forskellige teori-praksis-forhold:

- Den analytisk forklarende forskning er et felt, som en naturvidenskabelig-teknisk elite følte sig hjemme i.
- Den hermeneutisk forstående forskning var åndselitens felt.
- Og gennem den kritisk-dialektiske forskning prøvede en kritisk elite at markere sig.

Drejer det sig altså altid om eliter? Vi bliver aldrig færdig med at tabe vores frihed...

At tænke forandringen

Menneskenes praksis har forandret sig gennem tiden, og den forventes at forandre sig i fremtiden. *Historisk* tænkning har derfor en strategisk position i praksis- og menneskevidenskaben.

Det er også naturvidenskaberne nødt til at tage højde for. Ingen naturvidenskab uden naturvidenskabshistorie. Og: Naturvidenskabshistorien består ikke kun af kumulation af viden, men den viser strukturel forandring af viden i takt med forandringer i praksis og samfund.

Den historiske del af underfagligheden betyder, at al viden er relativ i forhold til den tid, hvor den er blevet udformet.

Bevægelsesantropologi

Alt i alt aftegner der sig således en profil af underfaglighed på horisonten, som i sin kerne er humanistisk bevægelsesantropologi. Den handler om menneskenes bevægelser i flertal. Herunder – som indledende er blevet antydnet – dans og leg, hesteridning og bevægelsesmeditation...

Bevægelsesbegrebet er flertydigt. Men denne flertydighed skal forstås som chance. Flertydigheden skyldes nemlig ikke en tilfældig sproglig forurening, men bevægelsen berører forskellige niveauer af menneskeligt liv: det kropslige, det psykiske og det sociale – og dette samtidig.

Menneskene bevæger sig i konkrete korporlige aktiviteter, i leg, kamp, dans, meditation og natur- og friluftsliv. Kroppens bevægelse er grundlag for livet.

Folk bevæges af følelser og stemninger – fascination, begejstring, vrede, angst, smerte. Her er psyken berørt.

Og menneskene deltager i kraft af deres sammenslutning i netværk, vennegrupper, foreninger og sociale bevægelser. Folk ”i bevægelse” udgør det civile samfund.

Det virker ikke tilfældigt, at vi på dansk betegner det, der foregår på disse forskellige niveauer, med et fælles begreb: ”bevægelse”. Det samme gør også andre sprog med ord som *rörelse*, *Bewegung*, *movement*, *mouvement* og *movimento*.¹⁰

Altså: Faglighed har sine stærke sider. Dem skal vi ikke droppe. De skal fordybes.

Tværfaglighed er en nødvendighed. Dialogen og samspillet skal udfoldes.

Men den intellektuelle hovedudfordring ligger måske nedenunder: i underfagligheden af menneskenes bevægelsesliv.

10 Lige som ”bevægelse” ikke er ét, er ”sundhed” det heller ikke. Sundhed er ikke en tilstand ved individet, som kan måles, eller imod hvilken idrætten kan instrumentaliseres (”Enhver er sin egen sundheds smed”). Sundhed består af sundheder i flertal, dynamiske processer, som giver sig udtryk i, fremmes af eller også forhindres gennem folks bevægelsespraksisser. Og disse praksisser er kulturelt mangfoldige. Helt fra ældres blide tai chi til handicappede hesteridning som terapi og til den voldsomme forbrænding, der sker i vild rockdans...